

Чи розверзнуться ядерна безодня

Росія призупиняє дію СНО-III, а Китай продовжує переозброюватися. Чи можна ще запобігти втраті контролю над ядерною зброєю?

Спроби запобігти нарощенню ядерних потенціалів в 2023 році були не надто вдалі, і в осяжному майбутньому навряд чи з'являться причини для оптимізму. Рішення Росії «призупинити» дію Договору [зі США] про заходи з подальшого скорочення та обмеження стратегічних наступальних озброєнь (СНО-III), відсутність діалогу між США та РФ про контроль над ядерною зброєю або зниження ризиків, подальше озброєння Китаю – все це може стати початком ядерних перегонів.

Як цього уникнути, цілком очевидно: повністю запровадити СНО-III, відновити комунікацію між США та РФ про стратегічну стабільність і налагодити комунікацію з Китаєм про ядерну зброю й супутні питання. На жаль, поки що не схоже, що ядерні наддержави збираються вжити цих заходів.

Важкий рік

2023 рік не був успішним в плані контролю над озброєнням. В лютому Росія «призупинила» СНО-III, останній чинний договір про контроль над ядерною зброєю між Сполученими Штатами та Росією. Москва заявила, що продовжить дотримуватися передбачених договором кількісних обмежень, але не буде здійснювати обмін даними, інформування та перевірки, необхідні для верифікації договору. Невдовзі після того Вашингтон припинив виконання положень про верифікацію, водночас також заявивши, що буде дотримуватись обмежень.

СНО-III передбачає три кількісні обмеження, які скорочують стратегічні наступальні озброєння США та Росії до рівня, небаченого з 1960-х років. Перше дозволяє кожній стороні мати не більше, ніж 800 пускових установок для міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) і балістичних ракет підводних човнів

(БРПЧ) разом з важкими бомбардувальниками, здатними нести ядерний заряд. Друге обмежує кожна країну максимум 700 розгорнутими МБР, БРПЧ і важкими бомбардувальниками (розгорнуті МБР і БРПЧ – це ракети в пускових установках). Технічні засоби верифікації, такі як супутники-шпигуни, повинні дозволити кожній з країн досить успішно контролювати дотримання цих двох обмежень іншою стороною.

Третє обмеження – можливо, найважливіше – стосується кількості бойових частин на розгорнутих МБР і БРПЧ (плюс одна бойова частина для кожного розгорнутого стратегічного бомбардувальника). Вона не повинна перевищувати 1550 для кожної сторони. Багато розгорнутих МБР і БРПЧ з обох сторін несуть менше бойових частин, ніж можуть нести, й додаткові частини, що перебувають на зберіганні, може бути додано до розгорнутих ракет. За відсутності інформування й перевірок згідно зі СНО-III сторони будуть менш упевнені в тому, що інша сторона нічого не додавала і кількість бойових частин залишається в межах 1550.

Китай багато років мав 200-300 ядерних бойових частин – приблизно як Британія або Франція. Більше так не буде.

СНО-III опинився в підвішеному стані, коли припинився діалог між Вашингтоном і Москвою про контроль над ядерним озброєнням і стратегічну стабільність або зменшення ризиків. В червні США спробували повернутися до дискусії, яку помилково призупинили після нападу Росії на Україну в лютому 2022 року. Але російські офіційні особи відмовились, пославшись на погіршення ширших двосторонніх відносин внаслідок (передовсім) російсько-української війни.

Ще більше поганих новин було в жовтні. Росія відкликала ратифікацію Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань 1996 року, пославшись на те, що США його не ратифікували. Оскільки Росія, як і Сполучені Штати, залишається підписантом, вона зобов'язана утримуватися від будь-яких дій, що суперечать меті договору. Проте дії Москви дещо дестабілізували режим міжнародного контролю над озброєнням.

Тим часом зростало занепокоєння США поведінкою Китаю. Китай багато років мав 200-300 ядерних бойових частин – приблизно як Британія або Франція. Більше так не буде. Китай уже будує кількасот шахт для МБР і, за оцінками Міністерства оборони США, може мати 1000 ядерних бойових частин до 2030 року. Офіційні особи

Пентагона дедалі частіше говорять про Китай як про майбутнього ядерного конкурента. Це дає декому привід стверджувати, що армії США знадобиться більше стратегічного озброєння, ніж дозволяє СНО-III. В жовтні уповноважена Конгресом Комісія зі стратегічних питань опублікувала доповідь, де закликала, серед іншого, збільшити заплановану кількість американських підводних човнів з балістичними ракетами, БРПЧ, МБР і важких бомбардувальників.

Бажані заходи контролю над озброєнням...

Режим міжнародного контролю над озброєнням нині в кризі, а тристороння гонка ядерних озброєнь дедалі більш імовірна. Посилення контролю дозволило б запобігти цьому і втримати ризики на прийнятному рівні. Для цього слід вжити кількох заходів.

По-перше, США і Росія мають негайно повернутись до повного виконання СНО-III. Так кожна сторона була би впевнена, що інша дотримується всіх кількісних обмежень, передбачених договором (щонайменше до лютого 2026 року, коли термін дії договору закінчиться згідно з його ж умовами). Крім того, це забезпечило б основу для переговорів про наступну угоду.

Хоча це очевидні кроки для запобігання дедалі більш імовірній гонці ядерних озброєнь, поки що не видно, щоб ключові гравці – Москва, Пекін і Вашингтон – мали намір їх зробити

По-друге, США і Росії треба відновити комунікацію про стратегічну стабільність, зокрема про те, що за угода може прийти на зміну СНО-III й чи вона буде стосуватися тільки стратегічної ядерної зброї, чи (в ідеалі) всього ядерного озброєння обох країн. Також діалог може торкнутися таких питань, як протиракетна оборона і конвенційні далекобійні ударні системи.

По-третє, Китай має погодитись на більш формалізований діалог зі Сполученими Штатами про свій дедалі більший ядерний арсенал. Американські офіційні особи, зі свого боку, мають бути готові серйозно обговорювати занепокоєння Китаю стосовно американської протиракетної оборони та конвенційних ударних систем.

По-четверте, в той час як Вашингтон хоче залучити Китай, Москва хоче звернутися до британських і французьких ядерних сил. П'ять постійних членів Ради Безпеки ООН – Британія, Китай, Франція, Росія і США – ведуть дискусію про ядерну зброю вже понад десять

років. Досі відбуваються зустрічі, хоча результати мізерні. Цей майданчик можна було б використати для обговорення багатосторонніх дій. Обмежити кількість озброєння не просто через різницю в ній, тож можна було би почати з якісних обмежень. Наприклад, з домовленості про те, щоб ракети середньої дальності наземного базування могли нести тільки конвенційні бойові частини.

...і сувора реальність

Хоча це очевидні кроки для запобігання дедалі більш імовірній гонці ядерних озброєнь, поки що не видно, щоб ключові гравці – Москва, Пекін і Вашингтон – мали намір їх зробити. По-перше, Володимир Путін не бажає «відокремлювати» контроль над озброєнням, тобто продовжувати його, незважаючи на проблеми в ширших відносинах. Російські офіційні особи чітко дали зрозуміти, що не матимуть справи зі США в сфері контролю над озброєнням або зменшення ризиків, поки Вашингтон підтримує Україну в російсько-українській війні. Путін, схоже, вважає, що може «покарати» Захід за підтримку України, послабивши міжнародний режим контролю над озброєнням.

Позиція всіх трьох країн незмінна: вони йдуть шляхом нарощування ядерного потенціалу, збільшення витрат і зростання ядерної небезпеки

По-друге, незважаючи на те, що американські й китайські посадовці, відповідальні за контроль над озброєнням, зустрічалися в листопаді минулого року, Пекін і досі не проявляє бажання взаємодіяти на постійній основі. Брак ініціативи з боку Китаю, а також прозорості наводить Вашингтон на найгірші припущення про китайський ядерний потенціал – припущення, здатні вплинути на рішення про майбутню ядерну політику США.

По-третє, хоча Вашингтон вважає за краще зосередитись на обмеженні ядерного озброєння, він має бути готовий обговорювати (ймовірно, навіть вести переговори) протиракетну оборону й конвенційні далекобійні ударні системи, які, схоже, є головною причиною занепокоєння Росії та Китаю.

Позиція всіх трьох країн незмінна: вони йдуть шляхом нарощування ядерного потенціалу, збільшення витрат і зростання ядерної небезпеки. Можна тільки сподіватися, що вони якнайскоріше згадають, якого висновку дійшли США та СРСР у 1960-ті: на певному етапі збільшення кількості ядерної зброї, коли інша сторона

робить те саме, підвищує витрати й ризики, але не безпеку. Саме цей висновок став початком переговорів між Москвою і Вашингтоном про стратегічні озброєння.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Стівен Пайфер

Стівен Пайфер (Steven Pifer) – американський дипломат у відставці, співробітник Інституту Брукінгса та Центру міжнародної безпеки і співробітництва Стенфордського університету.

